

การนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา*

APPLYING THE FOUR NOBLE TRUTHS IN TEACHING SOCIAL STUDIES

พระปลัดไพโรจน์ อตุโล (สมหมาย), พระมหาประทีน เขมจารี (ทองน้ำแก้ว), แสงสุรีย์ ทองขาว*

Phrapaladpaired Atulo (Somma), PhramahaPratin Kemmajaree (Tongnamkaew), Saengsuri Thongkhao*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกราช, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Srithammakosara Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: sangsuri2560@gmail.com

บทคัดย่อ

แม้พระพุทธศาสนาจะล้าหลังพ้นกาลสมัยมาอย่างยาวนาน แต่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวพุทธให้ความสำคัญ ทราบกันโดยทั่วไปว่ามีพระบรมศาสดาพระนามเดิมว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงออกผนวชและพระองค์ทรงตรัสรู้ หลักอริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ มีด้วยกัน 4 ประการ ได้แก่ 1) ความจริงคือความทุกข์ 2) ความจริงของสาเหตุแห่งทุกข์ 3) ความจริงแห่งการดับทุกข์ และ 4) ความจริงของหนทางของการดับทุกข์ มีนักวิชาการด้านการจัดการศึกษาหลายท่านที่ได้นำเอาหลักอริยสัจ 4 มาใช้ประกอบในการจัดการเรียนการสอน และเกิดความสอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนช่วยในการแก้ไขปัญหาและมีทักษะในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สังคม และโลกที่ตนอยู่ รวมถึงสามารถปรับตัวและมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ดีขึ้นได้ การนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษามีวิธีการประยุกต์ใช้ในการสอน 4 ขั้น คือ ขั้นแรกเรียกว่า ขั้นทุกข์ (กำหนดปัญหา) ขั้นที่ 2) ขั้นสมุทัย (แสวงหาสาเหตุ) ขั้นที่ 3) ขั้นนิโรธ (อภิปราย ทดลอง) และขั้นที่ 4) ขั้นมรรค (สรุปผล) ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความสนใจในการเขียนบทความทางวิชาการ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักอริยสัจ 4 ในการประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอน 2) เพื่อศึกษาหลักอริยสัจ 4 กับประการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงได้ทำการศึกษาตำรา เอกสาร และผลงานทางวิชาการแล้วจึงทำการเขียนบทความขึ้นมาในครั้งนี้

คำสำคัญ: อริยสัจ 4, ประยุกต์ใช้, การสอนสังคมศึกษา

ABSTRACT

Although Buddhism has been around for a long time, Buddhism has flourished greatly in Southeast Asia. Buddhism is a religion that Buddhists give importance to. It is generally known that the Buddha, whose original name was Prince Siddhattha, was ordained and became enlightened. The four noble truths are: 1) The truth of suffering, 2) The truth of the cause of suffering, 3) The truth of the cessation of suffering, and 4) The truth of the path to the cessation of suffering. Many educational scholars have applied the four noble truths to teaching and learning, and it is consistent with the development of learners, helping them solve problems and gain skills to live happily and efficiently in society. It focuses on learners understanding themselves, society, and the world they live in, as well as being able to adapt and participate in creating a better society. The application of the Four Noble Truths in teaching social studies has four steps of application in teaching: the first step is called the stage of suffering (defining the problem), step 2) the stage of origination (searching for the cause), step 3) the stage of cessation (discussion, experimentation), and step 4, the stage of the path (conclusion). For this reason, the author is interested in writing two academic articles: 1) To study the Four Noble Truths in applying them to teaching and learning, 2) To study the Four Noble Truths and their application in daily life. Therefore, the author studied textbooks, documents, and academic works, and then wrote this article.

Keywords: Four Noble Truths, Application, Teaching Social Studies

บทนำ

อริยสัจ 4 เป็นหลักความเป็นจริงของมนุษย์ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสประกาศในครั้งที่ทรงแสดงธรรมครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ จนทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงเปรียบเสมือนครูหรืออาจารย์ให้กับปัญจวัคคีย์เพราะได้ชี้ทางให้เห็นดวงตาแห่งธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2562)

ในปัจจุบันเทคโนโลยีมีความเจริญทันสมัยมากขึ้น เกิดนวัตกรรมต่าง ๆ มากมาย แม้แต่กระบวนการจัดการเรียนการสอนต่างเปลี่ยนไปตามยุคสมัย กลยุทธ์ที่ใช้สอนก็เปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนจะหลากหลายวิธี แต่วิธีการสอนตามหลักพระพุทธศาสนายังคงเป็นสิ่งที่ไม่ล้าสมัย เพราะสามารถที่จะประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบันระบบการจัดการศึกษาพยายามนำเอาหลักธรรมมาช่วยในการแก้ไขปัญหาและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนมากขึ้น หน้าที่ของครูที่สำคัญยิ่งคือการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุด (แววดาว ชัดระสีมาและคณะ, 2556) ได้กล่าวถึง ในหลักสูตรศึกษาขั้นพื้นฐานแกนกลาง ปีพุทธศักราช 2551 ว่า จุดหมายสูงสุดของการเรียนเมื่อผู้เรียนจบการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ควรมีด้วยกัน 5 จุดมุ่งหมายประกอบด้วย คือ 1) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ยึดมั่นตามหลักศาสนาที่ตนนับถือและยึดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จุดมุ่งหมายที่ 2) มีความรอบรู้ มีทักษะสื่อสารใช้เทคโนโลยีได้ จุดมุ่งหมายที่ 3) มีร่างกายและมีจิตใจที่แข็งแรง 4) รักในชาติ ศาสน์ กษัตริย์ และเคารพในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย 5) มีสำนึกรักษ์ในประเพณีในสิ่งที่ปฏิบัติสืบตามกันมาอย่างดีงาม และมีใจอาสาอยู่กับสังคมด้วยความผาสุก นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ว่า ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการอ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น และนอกจากนี้ยังมี ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อ เทคโนโลยีที่กำลังมีความสำคัญในยุคปัจจุบัน และต่อให้นวัตกรรมเทคโนโลยีจะมีความเจริญทันสมัยมากแค่ไหนแต่ทักษะที่ยังมีความจำเป็น คือ ทักษะชีวิตและอาชีพ การสอนสังคมศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สังคม และโลกที่ตนอยู่ รวมถึงสามารถปรับตัวและมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ดีขึ้นได้ การพัฒนาพลเมืองที่ดีต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน รู้จักเคารพกฎหมายและระเบียบสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติสร้างความเข้าใจในความหลากหลายให้ผู้เรียนยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม รวมไปถึงความแตกต่างระหว่างเพศ ทำให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ให้ผู้เรียนวิเคราะห์เหตุการณ์ ปัญหา และข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างมีวิจารณญาณ ช่วยให้ตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ปฏิบัติตามค่านิยมที่ดีให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดี ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเมตตา กรุณา ความรับผิดชอบ การเตรียมความพร้อมสำหรับอนาคตให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการทำงานและดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

หลักอริยสัจ 4 เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งตรัสถึงความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุกขสัจจะ คือ ความจริงแห่งความเกิดเป็นทุกข์ 2) สมุทัยสัจจะ คือ ความจริงแห่งต้นเหตุอันนำไปเกิดอีกแห่งทุกข์ 3) นิโรธสัจจะ คือ ความจริงแห่งความที่ต้นเหตุดับไปอย่างไม่มีเหลือ 4) มัคคสัจจะ คือ ความจริงแห่งเส้นทาง 8 สายจะนำไปสู่การดับสนิทแห่งทุกข์ การนำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคม เป็นการเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการเรียนรู้

ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีคุณภาพให้เห็นและเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้งทำให้อยู่ร่วมสังคมด้วยความผาสุกและยั่งยืน

ความหมายของสังคมศึกษา

สังคม หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เมื่อมีการอยู่ร่วมกันจึงมีการปฏิสัมพันธ์กัน มีวัฒนธรรมและมีการวางรูปแบบ ในการอยู่ร่วมกัน

การศึกษา หมายถึง กระบวนการในการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการถ่ายทอด ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไปยังผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด เรียกว่า ผู้เรียน การจัดการศึกษามีด้วยกัน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษา เป็นกระบวนการที่เรียนรู้เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า งามงามของแต่ละบุคคลในสังคม ในการจัดการศึกษาของตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 ได้กำหนดให้ผู้เรียนทุกคนทุกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำเป็นต้องเรียนรู้ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งผู้เขียนยกเอา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีนิกวิชาการได้ให้นิยามความหมายไว้ดังนี้

สังคมศึกษาเป็นการศึกษาที่ได้บูรณาการของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อเพิ่มสมรรถภาพความเป็นพลเมืองภายในสถานศึกษา อันประกอบด้วยวิชาสาขามนุษยวิทยา โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ปรัชญา รัฐศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนาและสังคมวิทยา (วรรณภา พินลา และวิภาดา พินลา, 2561)

สังคมศึกษา หมายถึง การศึกษาที่ได้บูรณาการของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เพื่อส่งเสริมสมรรถภาพความเป็นพลเมืองและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลาย เพื่อศึกษาเล่าเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ซึ่งเรียนรู้ลักษณะสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ โดยการบูรณาการประสบการณ์และความรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ เจตคติและค่านิยมที่ดีงาม (พิชาติ แก้วพวง, 2566)

กล่าวโดยสรุปว่า การศึกษามีความสำคัญเป็นรากฐานของการสร้างชาติ จากกระบวนการจัดการศึกษาทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ ทักษะคติ ค่านิยม รวมไปถึงการวัฒนธรรมด้วย ในด้านการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เป็นกลุ่มสาระที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม เข้าใจทรัพยากรธรรมชาติ และเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลง มีคุณธรรมยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งในกลุ่มสาระสังคมศึกษา จะกำหนดสาระต่าง ๆ ไว้ 5 สาระ ได้แก่

1) ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 2) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม 3) เศรษฐศาสตร์ 4) ประวัติศาสตร์ 5) ภูมิศาสตร์

การสอนสังคมศึกษาแนวใหม่

การบริหารจัดการศึกษายุคใหม่ว่า การจัดการศึกษาในสังคมโลกาภิวัตน์หรือยุคแห่งโลกเทคโนโลยี จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อสังคมในปัจจุบัน ต้องมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและความท้าทายใหม่ ๆ ในการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งสำคัญต่อคนรุ่นใหม่ (นิรดา เวชญาลักษณ์, 2562)

การศึกษาไทยในยุค New Normal ต้องมีการปรับรูปแบบการเรียนการสอน ดังนี้

1. กระชับหลักสูตร ปรับเนื้อหา ให้กระชับเน้นที่จำเป็นตามมาตรฐานของแต่ละช่วงวัย
2. ยืดหยุ่นของเวลา ออกแบบการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านร่างกายและพัฒนาการด้านสังคม
3. ยกระดับการประเมินเพื่อการพัฒนาแม้เด็กไม่สามารถมาเรียนได้หากเจ็บป่วยก็เรียนแบบออนไลน์ (พระปลัดภักตร์วัฒน์ สีสเตโช และคณะ, 2564)

การจัดการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ได้มีการกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ในห้องเรียน ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เปลี่ยนจากเดิมเป็นแบบพลวัต (Dynamic) มากขึ้น มีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น มีการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีมากขึ้น (สุรศักดิ์ ปาเฮ, 2565)

เป้าหมายของการจัดการศึกษา ผู้เรียนต้องมีคุณภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ 1) เป็นผู้เรียนรู้ 2) เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม 3) เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับทักษะที่ 21 ที่ผู้เรียนพึงสามารถประกอบอาชีพ ดำรงชีพ ทนต่อการเปลี่ยนแปลงบริบทโลก ครูจึงต้องฝึกฝนพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต ได้แก่ 1) การตระหนักรู้ในอนาคตและเห็นใจผู้อื่น 2) การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด 4) สร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น (จิตติมา วรรณศรี, 2566)

สรุปได้ว่า การสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ยังมุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน และการสื่อสาร โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การทำโครงงาน การอภิปรายกลุ่ม การศึกษาค้นคว้า และการใช้เกมส์เพื่อให้การเรียนรู้สนุกและมีส่วนร่วม บทบาทของครูในยุคดิจิทัลมีความสำคัญมากขึ้น ครูไม่เพียงแต่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่ยังต้องเป็นผู้ฝึกสอนและผู้นำทาง กำหนดเป้าหมายและตั้งคำถามที่ท้าทาย นอกจากนี้ยังต้องออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน และควบคุมคุณภาพการเรียนรู้ให้สูงขึ้น การสอนสังคมศึกษาแนวใหม่จึงมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และมีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมต่อไป

สภาพการสอนสังคมในปัจจุบัน

การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เป็นอีกกลุ่มสาระวิชาที่มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาผู้เรียนในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นปรกติสุข การเรียนรายวิชาสังคมศึกษาอาศัยวิธีการสอนที่ช่วยพัฒนาประสบการณ์ให้กับผู้เรียนได้ พัฒนาความรู้ แนวคิด ความสามารถ รวมไปถึงทักษะ เจตคติค่านิยม ให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง โดยอาศัยกระบวนการ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1. การพัฒนาทักษะทางปัญญา 2. การพัฒนาทักษะด้านสังคม 3. การพัฒนาจิตพิสัยและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นต้น (วิภาพรรณ พินลา, 2560)

การจัดการชั้นเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม โดยเป็นการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและวิธีการในศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะวิชาในหมวดสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมนุษย์ เศรษฐกิจ กิจกรรมการเมือง ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต การจัดการในชั้นเรียนสาธิตนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข (นิรดา เวชญาติลักษณ์, 2560)

“ครูสังคมศึกษา” ต้องมีการจัดการเรียนการสอนให้เข้ากับยุคสมัย มีการเรียนรู้ วางแผน ออกแบบ และสามารถใช้เทคโนโลยีได้ด้วย นอกจากนี้ยังสามารถนำไปสู่การทบทวนแก้ไขข้อผิดพลาด และแลกเปลี่ยนความคิด ตลอดจนเป็นตัวแทนที่ตีถามในการใช้เทคโนโลยี อย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และสามารถแนะนำให้ผู้เรียนทันต่อเทคโนโลยีอย่างมีจรรยาบรรณได้ด้วย (ฐากร สิทธิโชค, 2564)

ทฤษฎีการเรียนรู้คิดทางสังคม มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ที่มุ่งไปยังสิ่งที่ผู้คนเรียนรู้จากการสังเกตและมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้คิดทางสังคมในการออกแบบเรียนรู้ จึงเป็นความท้าทาย คือ 1) การทำให้ผู้เรียนเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองเพื่อให้ทำงานได้สำเร็จ 2) การจัดเตรียมสภาพแวดล้อม เช่น กลยุทธ์การเรียนรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์และความสามารถในการตนเองของผู้เรียน และ 3) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้จากการกระทำที่เหมาะสม (ดนุลดา จามจุรี, 2564)

“สภาพการสอนวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและเทคโนโลยีที่ก้าวล้ำ ข้อมูลจากการศึกษาในปัจจุบันพบว่าการเน้นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น” โดยใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านโครงการ (Project-based Learning) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในการเรียนการสอน รวมถึงการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหา (J Smith, 2022)

“การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน” ซึ่งการเพิ่มหัวข้อเกี่ยวกับความยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเรียนรู้สังคมศึกษาในรูปแบบใหม่นี้มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ มีความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Jones, A., & Brown, L., 2023)

สรุปได้ว่า ครูสังคมศึกษามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่รวดเร็วในยุคดิจิทัล ผู้เรียนในปัจจุบันมีความมั่นใจสูงและพึ่งพาเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก การสอนสังคมเผชิญกับปัญหาเนื้อหาที่ซับซ้อนและหลากหลาย การวัดผลที่เน้นท่องจำ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย และการเชื่อมโยงกับชีวิตจริงน้อย นอกจากนี้ ผู้เรียนยังขาดทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และครูบางท่านขาดความมั่นใจในการสอน รวมถึงผลกระทบจากเทคโนโลยีที่ทำให้ผู้เรียนสนใจสื่ออื่นมากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียน การปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับยุคสมัยจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะและคุณธรรมตามที่ต้องการได้

อริยสัจ 4

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงคำว่า “อริยสัจ” มีปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 35 พระอภิธรรมปิฎกเล่มที่ 2 วิภังคปกรณ์ กล่าวว่า อริยสัจ 4 คือ

1. ทุกขอริยสัจ เป็นฉน คือ ขาติทุกข์ ขราทุกข์ มรณทุกข์ โสภปริเทวทุกข์โทมนัส สอุปายาสทุกข์ อัปปิเยหิสัมปโยคทุกข์ ปิเยหิวิปโยคทุกข์ ยัมปิฉฉนลลิตตัมปิทุกข์ กล่าวโดยย่อว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นทุกข์

2. ทุกขสมุทยอริยสัจ เป็นฉน คือ ตณหานี้ใด อันเป็นเหตุเกิดภพอีก ประกอบด้วยความกำหนัด เพลิดเพลินยินดีอยู่ในอารมณ์ความทะยานอยากในกามคุณ 5 ความทะยานอยากเป็นในสิ่งที่ตนต้องการจะเป็นและไม่ต้องการจะเป็น

3. ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นฉน คือ ความส่ำรอกและความดับโดยไม่เหลือ ความปล่อยวาง ก้าวข้าม ความพ้น ความไม่ยึดติดแห่งความทะยานอยากในกามคุณ 5 แห่งความทะยานอยากเป็นในสิ่งที่ตนต้องการจะเป็นและแห่งสิ่งที่ตนไม่ต้องการจะเป็น อันใด

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นฉน คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แล คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมัมมตา สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ (8400 พระธรรมขันธ์, 2560)

“อริยสัจ” แปลว่า ของจริงอันประเสริฐ ของจริงอันห่างไกลจากกิเลสของจริงแห่งพระอริยเจ้าของจริงยังความเป็นพระอริยเจ้าให้สำเร็จ มี 4 อย่าง คือ

1. ทุกข์ แปลว่า ทนได้ยาก ทนอยู่ไม่ได้
2. สมุทัย แปลว่า เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตณหา 3 ประการ

3. นิโรธ แปลว่า ดับทุกข์ โดยองค์ธรรม ได้แก่ นิพพาน นิโรธ เป็นนาม
 4. มรรค แปลว่า ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ แปลว่า ฆ่ากิเลสไปก็ได้ โดยองค์ธรรม
 ได้แก่ อริยมรรค 8 คือ

1) สัมมาทิฐิ	เห็นชอบ
2) สัมมาสังกัปป	ดำริชอบ
3) สัมมาวาจา	วาจาชอบ
4) สัมมากัมมันโต	การงานชอบ
5) สัมมาอาชีโว	เป็นอยู่ชอบ
6) สัมมาวายาโม	เพียรชอบ
7) สัมมาสติ	ระลึกชอบ
8) สัมมาสมาธิ	ตั้งใจชอบ

ข้อ 1 ถึงข้อ 2 จัดลงในปัญญา ข้อ 3 ถึงข้อ จัดลงในศีล ข้อ 6 ถึงข้อ 8 จัดลงในสมาธิ เมื่อย่อ
 อริยสัจ 4 ให้สั้นแล้วมีแนวปฏิบัติแค่ 2 อย่าง คือ รูปกับนาม ทุกขสัจ เป็นรูปและนาม ส่วน สมุทัย-
 นิโรธ-มรรค เป็นนาม

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบเป็นครั้งแรก
 ในการตรัสรู้ ณ ต้นศรีมหาโพธิ์ เป็นเหมือนแผนที่นำทางชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงความจริงของชีวิตและ
 วิธีการดับทุกข์และความหลุดพ้นจากกิเลส อริยสัจ 4 ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในพระพุทธศาสนา
 แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของทุกคนได้ ช่วยให้เราเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา
 และวิธีการแก้ไขปัญหาได้ ทำให้การดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นและเข้าใจในความเป็นจริง ช่วยให้
 เราเข้าใจชีวิตได้ลึกซึ้งและนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก
 ญาณสิทธิเถระ), 2542)

การประยุกต์ใช้อริยสัจ 4 ในการสอนสังคมศึกษา

การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาแบบอริยสัจ 4 ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน
 คือ ขั้นที่ 1 ขั้นทุกข์ ขั้นที่ 2 ขั้นสมุทัย ขั้นที่ 3 ขั้นนิโรธ และขั้นที่ 4 ขั้นมรรค ซึ่งแผนการจัดการ
 เรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งเสริมการคิดเชิงอนาคตของนักเรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยวิธีการ
 สอนดังกล่าว นั้นฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้เป็นกระบวนการของเหตุและผล ส่งผลต่อการคิดวางแผนหรือ
 การเตรียมตนเองให้พร้อมเพื่อเผชิญสถานการณ์ในอนาคต รวมทั้งสาระการเรียนรู้เศรษฐศาสตร์
 เป็นสาระที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดเชิงอนาคต เพราะเป็นเรื่อง
 ที่เกี่ยวข้องกับการ ดำเนินชีวิตและเป็นการเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการเรียนรู้
 ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ สังคม และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้
 อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการอยู่ร่วมกัน
 ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ (วิดารัตน์ กันทาวงศ์, 2559)

สาโรช บัวศรี ถือว่าเป็นนักวิชาการการศึกษาของไทย เป็นผู้ริเริ่มจุดประกายความคิดในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการเรียนการสอน โดยการนำหลักอริยสัจ 4 มาเป็นกระบวนการแก้ปัญหา โดยใช้ควบคู่กับแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า กิจหลักอริยสัจ จากหลักทั้ง 2 มีกระบวนการแก้ปัญหาไว้เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) ให้ผู้เรียนระบุปัญหาที่ต้องการแก้ไข
2. ขั้นสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) คือการให้ผู้เรียนวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและตั้งสมมติฐาน
3. ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) คือการให้ผู้เรียนกำหนดวัตถุประสงค์ และวิธีการทดลองเพื่อพิสูจน์ สมมติฐานและเก็บข้อมูล
4. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค) คือ การนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุป (ทิศนา แชมมณี, 2562)

การศึกษาตามแนวอริยสัจ 4 คือ กระบวนการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาที่สาเหตุตามขั้นตอนของอริยสัจ 4 มี 4 ขั้น คือ

1. ขั้นการศึกษาตัวปัญหา (ทุกข์)
2. ขั้นการศึกษาสาเหตุของปัญหา (สมุทัย)
3. ขั้นการศึกษาหาความเป็นไปได้จากข้อสมมติฐานว่าเป็นปัญหาที่แก้ไขได้ แล้วกำหนดเป้าหมายในการแก้ไข (นิโรธ)
4. ขั้นกระบวนการแก้ปัญหา (มรรค) ผู้สอนควรนำปัญหาของผู้เรียน บุคคล สังคม บ้านเมือง มาเป็นตัวอย่าง โดยให้ผู้เรียนช่วยกันวิเคราะห์หาประเด็นปัญหา (สมุทัย) นั้น รวมทั้งการเสนอผลที่ต้องการ (นิโรธ) และวิธีการแก้ปัญหของสาเหตุ (มรรค) (วาริรัตน์ แก้วอุไร, 2564)

วิธีการนำอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา

1. ทุกข์ (ทุกข์อริยสัจ) นำเสนอปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การทะเลาะวิวาท ภัยธรรมชาติ ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นในสังคม ชวนผู้เรียนวิเคราะห์หาสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาเหล่านั้น เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น และจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้อภิปรายถึงผลกระทบของปัญหาเหล่านั้นต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

2. สมุทัย (ทุกข์สมุทัยอริยสัจ) เชื่อมโยงปัญหาสังคมต่าง ๆ เข้ากับเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา เช่น ความไม่รู้ ความเห็นแก่ตัว การขาดความเมตตา ความโกรธ อธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจว่าเหตุปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวอย่างสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ชวนผู้เรียนร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยเน้นที่การแก้ไขที่ต้นเหตุ เช่น การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การให้ความรู้

3. นิโรธ (ทุกข์นิโรธอริยสัจ) กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น เช่น สังคมที่สงบสุข สังคมที่เป็นธรรม สังคมที่น่าอยู่ ให้แรงบันดาลใจแก่ผู้เรียนในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

4. มรรค (มรรคมืองค์แปด) นำหลักมรรคมืองค์แปดมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา เช่น การใช้สติในการคิด วิเคราะห์ปัญหา การพุดจาไฟเราะ การกระทำที่ถูกต้อง การมีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น ฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำสมาธิ การฝึกการฟัง การฝึกการพูด เพื่อพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด

กิจกรรมที่นำหลักอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา

1. จัดโครงการให้ผู้เรียนเลือกปัญหาสังคมที่สนใจ แล้วทำโครงการเพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหา โดยใช้หลักอริยสัจ 4 เป็นแนวทาง
2. อภิปรายกลุ่มแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาสังคมต่าง ๆ แล้วนำเสนอผลการอภิปราย โดยเน้นที่การวิเคราะห์สาเหตุและการหาทางแก้ไข
3. เยี่ยมชมชุมชน พาผู้เรียนไปเยี่ยมชมชุมชนที่ประสบปัญหา แล้วให้ผู้เรียนวิเคราะห์ปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไข
4. จัดกิจกรรมอาสาสมัครส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและพัฒนาชุมชน

วิธีการสอนสังคมศึกษาตามหลักอริยสัจ 4

วิธีการสอนมีมากมายหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนของครูแต่ละคนที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักเรียนนักศึกษา และกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็มีมากมายหลายรูปแบบเช่นกัน ขึ้นอยู่กับครูผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนตามหลักอริยสัจ 4 เป็นเพียงแค่ให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงเท่านั้น ซึ่งวิธีการสอนตามหลักอริยสัจ 4 มีดังนี้

1. ขั้นทุกข์ คือ ปัญหาทั้งหมดทั้งมวลของชีวิต
= ผู้สอนทำให้ผู้เรียนทราบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตแล้วทำให้เกิดความไม่สบายใจเป็นขั้นทุกข์ให้ผู้เรียนกำหนดมันขึ้นมาว่า อะไรที่มันเป็นปัญหา มันคือ อะไร หรือเรียกอีกอย่างว่าขั้นกำหนดปัญหา
2. ขั้นสมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์
= ผู้สอนทำให้ผู้เรียนทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองว่า มีสาเหตุมาจากอะไร เช่น ความยากจน คือการไม่มีรายได้ สาเหตุของการไม่มีรายได้ คือ การไม่ทำงาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าขั้นแสวงหาสาเหตุ
3. ขั้นนิโรธ คือ ขั้นดับทุกข์ หรือภาวะไร้ทุกข์
= ผู้สอนทำให้นักเรียนทราบว่า แม้ที่เหตุจริงจะรู้ที่ผลว่าความดับทุกข์มันเป็นอย่างไร เช่น ถ้าไม่อ่านหนังสือจะสอบไม่ผ่านเป็นเหตุแห่งทุกข์ จะดับเหตุแห่งทุกข์นั้นได้จะต้องอ่านหนังสือเป็นต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นอภิปราย ทดลอง

4. **ขั้นนิโรธ** คือ **ขั้นดับทุกข์ หรือภาวะไร้ทุกข์**
 = ผู้สอนทำให้นักเรียนทราบว่า แก๊ทที่เหตุจึงจะรู้ที่ผลว่าความดับทุกข์มันเป็นอย่างไร เช่น ถ้าไม่อ่านหนังสือจะสอบไม่ผ่านเป็นเหตุแห่งทุกข์ จะดับเหตุแห่งทุกข์นั้นได้จะต้องอ่านหนังสือ เป็นต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ขั้นอภิปราย ทดลอง**

ภาพที่ 1 โครงสร้างการสอนอริยสัจ 4 แบบพีระมิต

สรุป

การศึกษาในประเทศไทยมีด้วยกัน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในการสอนสังคมศึกษาจัดอยู่ใน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และแยกย่อยไป 5 สาระ ได้แก่ 1) เศรษฐศาสตร์ 2) ภูมิศาสตร์ 3) ประวัติศาสตร์ 4) ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม 5) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

ด้วยยุคสมัยเปลี่ยนไปครูผู้สอนจึงต้องมีทักษะในการสอนแนวใหม่ให้ทันยุคสมัยอย่าง ทักษะในศตวรรษที่ 21 ด้วยโดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการศึกษา ในการจัดการ เรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เป็นการพัฒนาให้ผู้เรียนได้มีการเรียนที่มีความสุขและให้เกิดความ สอดคล้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี กล่าวเผชิญต่อปัญหาที่ซับซ้อนและ เชื่อมโยงต่อการดำเนินชีวิต หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัส รู้เป็นครั้งแรก มีความหมายว่า หลักความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุกข์สัจ ความจริง ที่ทำให้เกิดทุกข์ 2) สมุทัยสัจ ความจริงของเหตุให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธสัจ ความจริงของการดับทุกข์

และ 4) มรรคสัง ความจริงของหนทางนำไปสู่การดับทุกข์ มี 8 เส้นทาง คือ 1) เส้นทางแห่งการตั้งความเห็นที่ถูกต้องเหมาะสม 2) เส้นทางแห่งความดำริที่ถูกต้องเหมาะสม 3) เส้นทางแห่งการพูดคุยหรือเจรจาที่ถูกต้องเหมาะสม 4) เส้นทางแห่งการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสม 5) เส้นทางแห่งการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องเหมาะสม 6) เส้นทางแห่งความเพียรพยายามที่ถูกต้องเหมาะสม 7) เส้นทางในการระลึกร่างถูกต้องเหมาะสม และ 8) เส้นทางแห่งการมีใจตั้งมั่นอย่างถูกต้องเหมาะสม หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา เพราะหลักอริยสัจ 4 เป็นจัดการเรียนโดยเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาและแสวงหาด้วยตนเอง ครูเป็นมีบทบาทเพียงคอยชี้แนะ และให้คำปรึกษาเท่านั้น กระบวนการที่นำอริยสัจ 4 มาประยุกต์ใช้ในการสอนสังคมศึกษา มี 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ 1) ขั้นวิเคราะห์ปัญหาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นกำหนดรู้ทุกข์ คือ เข้าใจในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น อาจจะเกิดขึ้นจากสถานการณ์ นักเรียนกำหนดประเด็นปัญหาด้วยตัวของนักเรียนเอง 2) ขั้นหาสาเหตุ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นสมุทัย คือ การค้นหาสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นหาที่มาของปัญหาดตนเอง 3) ขั้นทดลองในการเก็บข้อมูลเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ขั้นนิโรธ คือ รู้ที่มาอย่างชัดเจน สิ่งที่ทำ หรือวิธีการที่ตนเองค้นพบอย่างถูกต้อง 4) ขั้นวิเคราะห์และสรุปผล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าขั้นมรรค คือ รู้ขั้นตอน วิธีการที่จะแก้ไขหรือนำไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม

นอกจากนี้ หลักอริยสัจ 4 ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักคำสอนที่ล่วงกาลสมัยมาอย่างยาวนาน แต่หลักธรรมยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้เข้ากับยุคสมัยไม่มีเสื่อมสลายตามกาลเวลา ขึ้นอยู่กับว่าจะนำไปประยุกต์ใช้ในด้านใด แล้วขึ้นอยู่กับว่าหน่วยงานใดนำไปประยุกต์ใช้ ตามความนิยมและความเหมาะสมกับหน่วยงานนั้น

เอกสารอ้างอิง

- 8400 พระธรรมชั้นธ. (2560). อริยสัจ 4: พระไตรปิฎกเล่มที่ 35. เรียกใช้เมื่อ 2 มีนาคม 2568 จาก <https://84000.org/tipitaka/read/v.php?B=35&A=2637&Z=2865>.
- จิตติมา วรณศรี. (2566). การบริหารจัดการคุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษา. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์.
- ฐากร สิทธิโชค. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษายุคใหม่. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. (2560). หลักการบริหารจัดการชั้นเรียน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. (2562). หลักการบริหารจัดการชั้นเรียน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ดนุลา จามจุรี. (2564). การออกแบบการเรียนรู้: แนวคิดและกระบวนการ. กรุงเทพมหานคร: ศรีนครินทร์วิโรฒ.
- ทิตนา แคมมณี. (2562). ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้สู่การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิเถร). (2542). หลักปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดภัทรวัฒน์ สีลเตโช และคณะ. (2564). รูปแบบการสอนสังคมศึกษาในยุค NEW NORMEL. วารสารวิชาการธรรมทรศน์, 21(4), 302-311.
- พิชาติ แก้วพวง. (2566). การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณภา พินลา และวิภาดา พินลา. (2561). การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาในยุคในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วาริรัตน์ แก้วอุไร. (2564). การพัฒนาหลักสูตร จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). วิธีการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี สฤษดิ์วงศ์.
- วิดารัตน์ กันทวงศ์. (2559). การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาแบบอริยสัจ 4 เพื่อส่งเสริม การคิดเชิงอนาคต ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนบ่อเกลือ. จังหวัดน่าน: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิภาพรรณ พินลา. (2560). แนวทางการจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. วารสารปาริชาติ, 30(1), 13-34.
- แววดาว ชัดระสีมาและคณะ. (2556). การพัฒนาหลักสูตรเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยใช้ทรัพยากรการสอน เรื่อง "หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านแพะ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 2(1), 83-95.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2562). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเอเซียอาคเนย์.
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2565). การศึกษาอัจฉริยะ ทฤษฎีและการวิจัยสู่การปฏิบัติ. ลำปาง: โรงพิมพ์คำนำ.
- J Smith. (2022). Innovations in Social Studies Teaching. Education Journal, 12(3), 45.
- Jones, A., & Brown, L. (2023). Curriculum Development in the 21st Century. Global Education Review, 14(5), 102-103.